

Архангельске. Депутаты горсовета признавали, что «при таких условиях существование техникума лишнее» [5, с. 51].

Даже в начале 30-х годов XX века единой программы преобразований в системе среднего образования не было, т. к. отсутствовали единые подходы к вопросу реформирования школьного дела. Излишнее увлечение формированием профессиональных умений и навыков у учащихся и методикой Дальтон-плана привело к несистематичности знаний и потери общего качества обучения.

Источники и литература:

1. Новикова, Е. В. Протоколы городского Совета как источник по истории народного образования Севастополя 20-х годов XX века // Культура народов Причерноморья. – 2012. - №233 с. 109 - 113.
2. Государственный архив города Севастополя (далее ГАГС), ф. Р - 79, оп. 1, д. 98, 37 л.
3. ГАГС, ф. Р - 79, оп. 1, д. 105, л. 14.
4. Там же, 143, 144 л.
5. Там же, д. 248, 87 л.
6. Там же, д. 249, 115 л.
7. Там же, д. 252, 123 л.
8. Там же, д. 259, 163 л.
9. Там же, д. 287, 21 л.
10. Там же, д. 323, 38 л.
11. Там же, д. 582, 126 л.
12. Там же, д. 603, 98 л.
13. Там же, д. 617а, 390 л.
14. Там же, д. 635, 44 л.
15. Там же, д. 711, 83 л.
16. Там же, д. 746, 121 л.
17. Там же, ф. Р — 359, оп. 1, д. 2, 46 л.

Літвінов В.В.

УДК 739 . 7 : 7 .072 . 2 : 343 . 982 . 327

ТРУДНОЩИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНІВ ПРИ АТРИБУЦІЇ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ

Анотація. В статті проаналізовано труднощі визначення типу та назви холодної зброї українською мовою. Запропоновано варіант розв'язання цього питання.

Ключові слова: термін, зброя, переклад, митниця.

Аннотация. В статье проанализированы трудности определения типа и названия холодного оружия на украинском языке. Предложен вариант решения этого вопроса.

Ключевые слова: термин, оружие, перевод, таможеня.

Summary. The culture values – the various objects material and spiritual culture, which have archaeology, anthropology, historical, literature, art and scientific values for national and word cultures. The task for customs officers in skill identification and make an inventory the culture values. There are multitude kinds the culture values which it is necessary different forms for their description. The weapon is one of kinds the culture values. The author propose rule for identification given form the culture values. The sources of building the visual thumbnails of the culture values in human are analyzed in this work. The author reasons of mistaking attribution of cultural values.

Key words: weapon, customs.

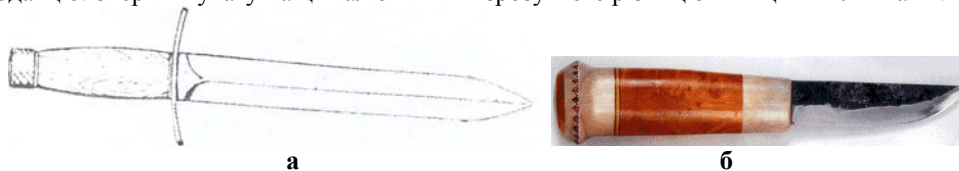
Функції контролю за переміщенням через кордон культурних цінностей покладена на Державну митну службу України¹. При цьому необхідно згадати, що у вітчизняному законодавстві і досі відсутня навіть згадка про “митну експертизу”. Іншими словами, митник не має права проводити експертизу предметів, які перевіряються на кордоні, але в той же час він повинен дати відповідь **лише на декілька питань** в кожному окремому випадку: **назва виробу (в тому числі і твору мистецтва); ім'я автора; стиль та техніку виконання виробу; вік виробу; матеріали, з яких виготовлено виріб; розміри виробу; вартість виробу в умовних одиницях....**

Продовжуючи висвітлювати особливості роботи митників з культурними цінностями, зокрема з холодною зброєю, автор присвятив цю статтю проблемі визначення назви предмета, який потрапив на реєстрацію.

Одним з самих престижних предметів колекціонування в світі серед чоловіків залишається зброя. Для того, щоб встановити назву виробу та його належність до холодної зброї, треба визначити, що таке зброя. **Зброя – це предмети та прилади, що конструктивно призначені для ураження живої чи іншої цілі та подання сигналів.** На перший погляд будь яка проблема в цьому питанні здається штучно створеною. По-перше, існують різноманітні закони, які регламентують всі питання, які пов'язані зі зброєю. По-друге, існує безліч примірників видань з того ж приводу. Але в нашому житті, як завжди, не все так однозначно. Тому, з початку, декілька слів щодо аналізу існуючої літератури.

¹ Не дивлячись на реформування цієї структури та створення нового Міністерства доходів та зборів наприкінці 2012 р. Та розпорядження про реорганізацію Академії митної служби України підписане міністром освіти та науки 26.06.2013.

В першу чергу, всі (або переважна більшість) існуючі видання російськомовні, що звичайно збільшує кількість їх читачів, але в умовах української дійсності не дозволяє правильно заповнити протокол порушення митних правил державною мовою. Більше того, складається враження, що автори Кримінального Кодексу України від 05.04.2001. були не дуже компетентними в питаннях холодної зброї. Щоб не бути голослівним відкриваю частину 2 ст. 263, яка присвячена визначенню відповідальності за носіння, виготовлення та реалізацію кинджалів, фінських ножів, кастетів та будь якої іншої холодної зброї без спеціального дозволу [4, с. 132]. Навіть аматори від зброї, читаючи ці рядки не можуть приховати посмішку від **специфічної** помилки творців вітчизняних законів. Справа в тому, що фінський ніж це мисливська зброя, яка використовується для зняття шкіри, не дивлячись на сумну славу від вірша Сергея Есеніна “Письмо Матери”². Але що можна поету, який замінює “фінку”³ (а) на “фінський ніж”⁴ (б) не слід робити законодавцю. Зверніть увагу на ці малюнки і ви зрозумієте різницю між цими клинками.

Подібні конфузи⁵ і визначили **актуальність** даної статті. **Мета** роботи полягає в тому, щоб виділити основні проблеми пов'язані з визначенням назв холодної зброї. На думку автора вони полягають в наступному:

1. Тільки криміналістична експертиза дозволяє дати відповідь відносно предмету до холодної зброї⁶ декоративної зброї⁷ або це лише бутафорія холодної зброї⁸.

Предмети зброї – це перші предмети матеріальної культури в історії людства. Доречним буде зауваження, що саме завдяки зброї, як знаряддю праці, людина стала людиною в сучасному розумінні цього слова. Співпраця та співіснування людини і зброї триває багато тисячоліть. Тому немає нічого дивного в тому, що після того, як відпала потреба в повсякденному використанні зброї, людина почала створювати не функціональні копії зброї для прикраси інтер'єрів. Повна експертиза холодної зброї є однією з найскладніших, тому що для експертизи будь-якого іншого виду культурних цінностей стандартних візуальних неруйнівних досліджень було б досить. Але ми маємо справу зі **ЗБРОЄЮ**, по відношенню до якої слід провести ще й криміналістичну експертизу. Криміналістична експертиза дає відповідь на питання, які закладені в самому визначенні терміну “холодна зброя” у вітчизняному законодавстві. “Холодна зброя – предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового завдання шляхом безпосередньої дії тяжких (небезпечних для життя у момент спричинення) і смертельних тілесних пошкоджень, дія яких заснована на використанні м'язової сили людини” [2, с. 2]. Іншими словами, чи можна вважати предмет дослідження зброєю, чи він є його не функціональною копією. Належність до холодної зброї визначається за наявністю у предмета дослідження сукупності певних (криміналістичних) ознак:

- призначення для ураження цілі;
- придатність для неодноразового ураження цілі.

2. Відсутність загальноприйнятої класифікації зброї. Кожна з існуючих класифікацій за словами Б.Г. Трубінікова, є допоміжною класифікацією, зручною лише для однієї конкретної галузі зброєзнавства. Більш того, лише археологічне та технічне зброєзнавства мають певні відпрацьовані класифікації. Але, коли мова йде про класифікацію археологічної зброї, слід враховувати, що це не класифікація, а розгорнута типологія [3, с. 552].

3. Універсальність людської фантазії, здатної перетворити будь-який побутовий предмет в бойову зброю з оригінальною назвою. Слід зауважити, що в минулих століттях в якості зброї часто використовували побутові предмети, які, на перший погляд, були для цього зовсім не пристосовані. В якості приклада слід навести московського царя Івана Васильовича Грозного (1530-1584). З історичних джерел відомо, що він неодноразово використовував свій посох (як колючу зброю) та чотки (як ударну зброю) по відношенню до тих, хто потрапляв до нього в немилість. Таким чином, предмет дослідження може бути знаряддям вбивства, але не мати статусу зброї. Яскравим прикладом чого є шанцевий

² ... *И тебе в вечернем синем мраке
Часто видится одно и то же:*

*Будто кто-то мне в кабацкой драке
Саданул под сердце финский нож.*

³ **Фінка** – вид кинджала з обоюдогострим клинком та прямою хрестовиною. Широко використовувалось в кримінальному середовищі СРСР в ХХ ст. В роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945 рр.) фінка використовувалась червоноармійцями, як армійський ніж. Черен дерев'яний або набірний з пластмаси. У вітчизняному законодавстві термін “фінка” відсутній. Замість нього помилково використовується термін “фінський ніж”.

⁴ **Фінський ніж** – різновид мисливського ножа, як правило, не має дола, хрестовини та перехрестя.

⁵ Наведений в Методиці криміналістичного дослідження зброї та конструктивно схожих з нею виробів [2] україномовний словник термінів теж далеко не досконалий. Основні його недоліки це обмежена кількість (лише 84) термінів та не якісне їх тлумачення.

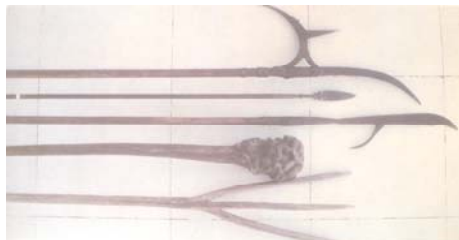
⁶ **Зброя холодна** – зброя ріжучої, колючої, ріжучо-колючої, рубачої дії. Поділяється на типи: клинкова, деревкова та ударна.

⁷ **Зброя декоративна** – інтер'єрна зброя, виготовляється спеціально для оформлення інтер'єрів. Є не функціональною копією бойової, мисливської та іншої зброї. Але митнику слід бути обережним – під видом декоративної може приховуватись бойова зброя

⁸ **Бутафорія холодної зброї** – предмет сценічного реквізиту, що призначений для імітації зовнішнього вигляду та застосування холодної зброї.

інструмент, який неодноразово до цього часу використовується не за прямим призначенням, як під час бойових дій так і під час побутових сутичок⁹.

Крім того, історія майже всіх країн світу знає чисельні приклади переробки побутових предметів в бойову зброю. Визначити їх назву майже неможливо, настільки вони самобутні та неповторні. Так серед зброї російських партизанських загонів Вітчизняної війни 1812 року та учасників чисельних селянських повстань можна зустріти представлені на фото “ошарашник”, “окочурник”, “пыряло”, “чехвост”, назви яких характеризують (іноді) принцип вражаючої дії цих пристроїв, але не дають уяви про їх зовнішній вигляд [7, с. 75].

4. Наука про зброю носить інтернаціональний, а не національний характер. Завдяки чому одна назва може відноситись до конструктивно несхожих між собою предметів. Проблема термінології зброї та її складових частин залишається надзвичайно гострою. Справа в тому, що будь-який предмет дослідження може мати декілька назв не тільки в різних країнах (регіонах), але і у різних соціальних груп одного регіону. З іншого боку одне і те слово (словосполучення) в різних мовах може мати різне тлумачення. Для прикладу розглянемо термін “ранкова зірка”. В Німеччині та Швейцарії – “morgen stern” – варіант дворучної бойової палиці (а) [3, с. 70], а в англійській мові під назвою “morning star” відомі булава, бойовий цеп та кістенъ (б) [3, с. 70].

В болгарську мову з кінця XIX ст. (поява в цій країні регулярної армії) увійшла команда: “На нож!” – аналог російської: “В штыки!” (“нож” в перекладі з болгарської “штик”).

Але навіть з використанням терміну “кинджал”¹⁰ виникають чисельні проблеми. Справа в тому, що цей вид зброї був дуже поширеним в різних куточках світу, і в кожному регіоні створювались свої модифікації кинджалів зовні не схожі між собою. І, як бачите, при ідентифікації подібних предметів мало написати просто “кинджал”, необхідно і назвати його різновид:

Айгүті¹¹

Айкучи¹²

Бадік¹³

Бebut¹⁴

Дага¹⁵

⁹ Сумнозвісна по побутово-кримінальним злочинам “розочка”. Як бачите і звичайна штикова лопата теж може бути знаряддям вбивства, але не стає від цього зброєю.

¹⁰ Кинджал – (від араб. ханджар) – колоча клинкова холодна зброя для рукопашного бою. Складається з короткого клинка та черена. Кинджали бувають різних видів: бebut, дага, кортик, тощо.

¹¹ Айгүті – тип японського кинджала танто (короткий японський кинджал довжиною до 300 мм.) без цуби (кругла гарда).

¹² Айкучи – тип японського кинджала йорой-доши (Йорой-доши – бойовий японський кинджал з однолезовим прямим клинком з посиленим кінцем, щоб пробити обладунок, має довжину до 400 мм. Є доповнення до катана і вакідзасі, інколи замінював останній. Відомі три типи йорой-доши: танто, хамідаши (тип японського кинджала йорой-доши з половиною цуби), айкучи.) без цуби.

Гольбейн¹⁶Дентайр¹⁷Дірк¹⁸Кама¹⁹Катар²⁰Квілон²¹Кекецу-сьоге²²Кортік²³Кріс²⁴Стілет²⁵Стілет - кастет армійський зразку 1917 р.²⁶

5. Існування в будь-якій мові значної кількості термінів іншомовного походження частина яких перетворилась в сленг. Не слід забувати, що історія українського війська, зброєзнавства, тощо... формувалась під суттєвим впливом сусідніх держав та народів. Не випадково на території України так і не виникло за всю її історію своїх історичних центрів виготовлення холодної зброї²⁷ (подібних іспанському Толедо, німецьким Золінгеру та Пассау, російським Тулі та Златоусту). Звідси і маса іншомовних слів та термінів, які просто не коректно зараз намагатись “вилучити з вживання” як фальшиві банкноти. І мова навіть не йде про сленг, який не підлягає перекладу. Так в певних колах українського середовища і досі активно використовують “бабочки”²⁸, “розочки”, “мочегони”, “пики”, “перья”, “коротыши”, “колбасы”,

¹³ **Бадік** – вид кинджала з індонезійського острова Сулавесі (Целабас) з клинком довжиною 125-250 мм, має односторонню заточку у вигляді півкола при прямому обуху, черен розташовано під прямим кутом до клинка. На сьогоднішній день дуже дієздатна зброя в умовах міста завдяки не стандартному для Європи вигляду. Може завозитись під виглядом столярного інструмента – “струга”, що ускладнює ідентифікацію його як зброї. Призначається переважно для колючого (рапірного) удару з доворотом в тілі жертви. Може бути і ударною зброєю.

¹⁴ **Бebut** – вид кинджала з зігнутим лезом.

¹⁵ **Дага** – вид кинджала для лівої руки зі складною гардою. Інколи використовується як парна зброя до шпаги.

¹⁶ **Гольбейн** – швейцарський середньовічний кинджал (XVI ст.) з широким, звуженим до вістря клинком та череном, який розширюється в районі головки. Загальна довжина 270 мм. В першій половині XX ст. кинджали цього типу стали елементом уніформи підрозділів SA, SS та інших підрозділів в нацистській Німеччині.

¹⁷ **Дентайр** – кинджал, на туп’ї якого нанесені глибокі насічки з рухомими виступами, які заважають витягнути клинок з рани.

¹⁸ **Дірк** – європейський кинджал з лезом трикутної форми. В англійській мові термін “дірк” (“dirk”) перекладається, як “кортік”.

¹⁹ **Кама** – вид обоюдогострого кинджала з прямим клинком. Його назва пішла з адигейської мови.

²⁰ **Катар** – індійський кинджал, комбінований з кастетом, яким є Н - образний черен.

²¹ **Квілон** – європейський лицарський кинджал. Виник в XIII ст. За формою схожий на укорочений меч з обоюдогострим прямим клинком, маючим грань на кожній голомені та з прямою хрестовиною на циліндричному черені. З XV по XVIII ст. використовувався як кинджал для лівої руки в техніці майн чонг.

²² **Кекецу-сьоге** – комбінована зброя японських ниндзя у вигляді кинджала з обоюдогострим прямим клинком та додатковим кривим схожим на багор клинком, який кріпиться на довгому ланцюгу або мотузці з петлею для руки на протилежному кінці.

²³ **Кортік** – колюча холодна зброя з прямим клинком різноманітної форми і рукояттю з хрестовиною та головою. Виник наприкінці XVI ст., як “абордажна” зброя. Як і кинджали інших видів існуючі кортики слід розділити за їх призначенням на бойові, мисливські та ті, що є елементом уніформи.

²⁴ **Кріс** – індонезійський кинджал, клинок якого має форму полум’я.

²⁵ **Стілет** – італ. stiletto) вид кинджала з вузьким трьохгранним клинком (колюча зброя). Отримав свій розвиток з металевого стиля для письма (звідси і назва). Стілет відзначався дуже тонким та вузьким клинком, придатним за часів середньовіччя пройти між ланками обладунку, щоб добити пораненого. З зникненням лицарського обладунку стилет перетворюється в зброю для лівої руки, покликану відбивати удари шпаги (рапіри) супротивника під час фехтування. Іншими словами стилет був зброєю дуелянтів, тобто дворян. Широке розповсюдження отримав в Італії та інших країнах у XV-XVII ст. З часом перетворився в зброю найманців вбивць найвищої кваліфікації. Класичні стилети не стояли на озброєнні військ. Розміри та форма стилетів залежали від призначення та майстрів, що їх виготовляли.

²⁶ **Стілет - кастет армійський зразку 1917 р.** – американський армійський стилет з гардою – кастетом.

²⁷ Сільські ковалі, які перековували коси на списи під час чисельних селянських заворушень, так і не створили якісної вітчизняної зброї. Ось чому в будь якій музейній експозиції під етикетками “козацькі шаблі” Ви можете побачити турецьку, польську або російську зброю.

²⁸ Кримінально-побутова назва дуже популярного з кінця 1980-х ножа з розсувним череном. Створений на основі філіппінського ножа **балі сонг** (фото додається). Термін “метелик”, який намагаються використовувати “знавці та шанувальники української мови” не тільки не правильний, але і не коректний, як в даному так і в інших випадках.

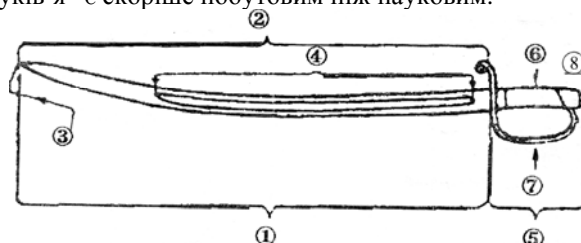
“волыны”, “шпалеры”, “стволы”, тощо. Але, якщо Ви в зв’язку з останніми “мовознавчими тенденціями” спробуєте перекласти ці терміни державною мовою²⁹, то Вас просто ніхто не зрозуміє.

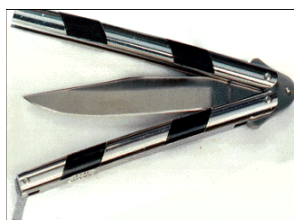
Типове озброєння оперативного складу НКВС та їх кримінальних опонентів в 1930 - 1950-ті роки: пістолет ТТ (“волына”), фінка³⁰, револьвер системи “Наган” (“шпалер”).

Із російської та польської мов та історії в Україну прийшли слова “штык”, “штыковая атака”, “взять в штыки”, “поднять на штыки”. І якщо замість слова “штык” ми часто використовуємо термін “багнет”, то інші словосполучення ми або залишаємо без змін, або намагаємося довго і наполегливо займатись перекладом. Тому що і “штык” і “багнет” слова іншомовного походження відповідно польського та французького. А згідно правил мовознавства слова іншомовного походження, як і власні назви залишаються без змін. Прикладом цього правила, яке намагаються обійти вітчизняні спеціалісти, виступає історія терміна “ксіва” (“кітуба”). В перекладі з давньоєврейської мови (іврит) це означає документ, посвідчення. Так що навіть Ісус Христос, входячи в Сузькі ворота міста Єрусалима у Пальмову (Вербну) неділю, повинен був пред’явити варті ксіву. Негативного відтінку цей термін набув наприкінці ХІХ ст., коли в одеському кримінальному середовищі з метою конспірації перейшли на іврит, яким не володіли агенти поліції. На сьогоднішній день, “ксіва” міцно увійшла в сленг правоохоронних органів та кримінального середовища.

6. Проведення на Україні мовної політики особами далекими від розуміння змінюваних ними термінів. Після 1991 року вітчизняні науковці та криміналісти під впливом певних внутрішньополітичних течій намагаються замінити всі слова іншомовного походження (зокрема у зброєзнавстві) українськими термінами [2, с. 2-12]. Об’єктивний аналіз подібних “лінгвістичних пошуків” наносить справі більше шкоди ніж користі. Однією з причин подібного явища є та обставина, що за справу беруться не фахівці, а особи далекі від розуміння професійних термінів. Автор звертав увагу читачів на наслідки подібних дій [1, с. 108]. Можна наводити багато прикладів з вже існуючих нісенітниць, але зупинюсь лише на одному. У сучасній вітчизняній літературі окремі автори та редактори намагаються замінити термін “черен” терміном “руків’я”. Але даруйте, черен це складова руків’я³¹, що яскраво демонструє наведена нижче схема з поясненнями. А складова частина, як відомо, ніколи не стане цілим виробом. І, нарешті, термін “руків’я” є скоріше побутовим ніж науковим.

1 – 4 – клинок³²; 1 – лезо³³; 2 – туп’є³⁴ (обух); 3 – вістря³⁵; 4 – дол³⁶; 5 – ефес³⁷; 6 – черен³⁸; 7 – дужка ефеса³⁹; 8 – головка⁴⁰ (навершіє).

²⁹ Як це неодноразово роблять “творці українських субтитрів”.

³⁰ Деякі автори помилково розповсюджують на всі ножі терміни “перо” або “піка”. Але це не завжди відповідає дійсності. Ці терміни мають по декілька значень. “Перо” – це 1. гостріє наконечника колючої деревкової холодної зброї; 2. металеве ребро на робочій частині шестопера та буздохана; 3. довгий тонкий ніж, використовується в кримінальному середовищі. Також так називають ніж (стилет), зроблений з трьохгранною надфіля. “Піка” (польською ріка, від французького ríque) – це 1. деревкова колюча холодна зброя. Походить від списа. Складається з наконечника та деревка. 2. стилет зроблений з 3-х або 4-х граного напильника.

³¹ “Руків’я” складається з хвостовика, черена, гарди, дужок, ефеса, головки.

³² Клинок - робоча частина клинкової холодної зброї, що служить для нанесення удару, різноманітна по формі, розміру та вазі.

³³ Лезо – робоча частина наконечника рублячої, рубляче-колючої та сокироподібної холодної зброї.

³⁴ Туп’є – незагострений протилежний лезу бік клинка.

³⁵ Вістря – загострений кінець клинка у клинкової зброї та наконечника у деревкової холодної та металевій зброї.

³⁶ Дол – продольне заглиблення на клинку та наконечнику, щоб зменшити його вагу та посилити міцність. Клинок може мати один або декілька долів (найбільша кількість три), а також не мати їх зовсім.

³⁷ Ефес – пристрій на клинкової холодної зброї. Складається з черена (1), головки (у меча наверхіє) (2), гарди і дужки (3). В окремих випадках гарда і дужка являють собою єдине ціле, як в даному випадку (3). Буває простим і складним. В складному є всі перераховані елементи, в простому – черен і головка. Гарда – пристрій на клинкової зброї, що є частиною ефеса, зберігає кість руки

7. І нарешті, з середини минулого століття в літературі та кінематографії популярним став жанр фантастики. Відповідно до сюжету герої цих історій можуть бути озброєні зброєю, яка існує лише в фантазії письменника, художника, режисера або продюсера. Це не становило б проблеми, як би прихильники подібної творчості не заповнили помітну частину на ринку художньої та колекційної зброї своєю продукцією, визначити назву якої можуть, вірогідно, тільки справжні прихильники подібної творчості

Підводячи підсумки дослідження, прийнято робити висновки та пропозиції. В нашому випадку вони традиційно невтішні. Відсутність навіть у криміналістів професійно зробленого без помилок словника термінів та бажання певної частини впливових “науковців” створити своє – “вітчизняне”, не враховуючи світового досвіду, здатне поставити хрест на справі. Враховуючи вищесказане, для уникнення подібних помилок автор пропонує, використовуючи терміни іншомовного походження, наводити їх мовою оригіналу, а поруч записувати переклад або українську транскрипцію. Подібний підхід, продемонстрований в цій статті, був використаний автором в дослідженні: “Холодна зброя. Словник культурних цінностей та їх складових на допомогу митнику”, який з 2010 року не може бути виданим з незрозумілих обставин.

Джерела та література:

1. Литвинов В. В. Национальный фактор и защита пограничных регионов. // Культура народов Причерноморья. Научный журнал. №248. 2013, С. 107-120.
2. Методика криміналістичного дослідження зброї та конструктивно схожих з нею виробів. К., 1999, – 40 с.
3. Трубников Б. Г. Полная энциклопедия: Оружие и вооружение всех времен и народов. Холодное оружие, метательное оружие, доспехи, огнестрельное оружие. Клейма СПб, НЕВА, М., ОЛМА-ПРЕСС, 2002, – 719 с.
4. Уголовный Кодекс Украины от 5 апреля 2001 г. Комментарий отдельных положений. / Сост.: Н. И. Мельник, Н. И. Хавронюк. – К.: А.С.К., 2001. – 304 с.
5. Бородино 1812. М.: Мысль, 1987. – 384 с.

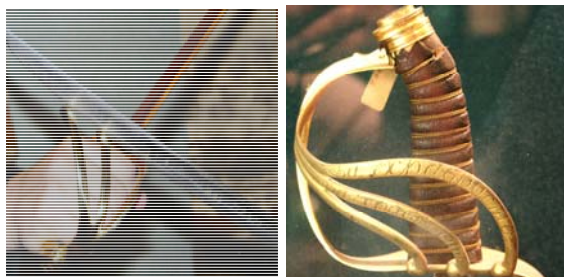
від удару. Складається з дужок, щитка, чашки та хрестовини. Гарда буває простою та складною. У складній гарді задіяні всі елементи. Проста гарда складається з дужки та хрестовини.

Ефес в розібраному стані.

³⁸ Черен – частина клинкової холодної зброї, призначена для утримання його в руці.

³⁹ Дужка – елемент гарди у вигляді металевої пластини між наверхієм та клинком, призначений для захисту руки. Корзина – гарда з декількома дужками.

Яскраві приклади корзини, які використовувались в оздобленні ефесів шабель та шпаг кавалеристів.

⁴⁰ Навершис (головка) – набалдашник на кінці черена меча та іншої клинкової зброї. Фіксує всю конструкцію ефеса, виконуючи роль гайки противаги.